

quem alii moderni scriptores, et multi viri docti ac timorati sequuntur, etiam in praxi et usu, quia non est major ratio de Missa publica quam de privata, vel quia jam consuetudo ad utramque extenditur, vel certe, quia ex vi prioris consuetudinis cessavit ratio illius prohibitionis, non tantum in particulari, sed etiam in generali; quando autem hoc modo cessat finis et ratio legis, cessat etiam obligatio, ut ex materia de legibus constat; assumptum declaratur; nam olim per totum diem Sabbathi Ecclesia representabat requiem Christi in sepulchro, et solitudinem suam, et erat quasi in morte posita, Christi resurrectionem expetens; et ideo toto illo die, usque ad mediam noctem, et initium Dominicæ diei, ab oblatione sacrificii cessabat; postea vero anticipavit tempus illud, et ab illa hora, in qua officium Sabbathi sancti celebrat, incipit jam cum gaudio et alacritate recolere Christi resurrectionem, ideoque jam ab illa hora cessavit etiam ratio, ob quam poterat sacrificium prohiberi; revocata ergo priori consuetudine, censetur etiam revocata generaliter prohibitio sacrificandi. Est ergo haec opinio satis probabilis, et practice secura; non tamen consulerem usum illius, nisi in aliquo casu cum causa vel occasione rationabili, et scandalum omne diligenter vitando.

SECTIO III.

An, et quomodo liceat eodem die plures Missas facere.

1. Primo certum est, communis ac ordinario jure non licere sacerdotibus, nisi tantum semel in die sacrificare; hoc autem jus non est naturale, etiam supposita institutione sacrificii, quia non sequitur intrinsece ex illa; neque est divinum, quia neque in Scriptura habetur, neque traditione constat, esse a Christo latum, sicut de usu communionis supra diximus; nam hic est eadem et major ratio; sed est preceptum Ecclesiasticum, quod primum latum est ab Alexand. II, in cap. Sufficit, de Consecratione, dist. 4: *Sufficit sacerdoli (inquit) unam Missam in die una celebrare, quia Christus semel passus est, et totum mundum redemit; non modica res est, unam Missam facere, et valde felix est, qui unam digne celebrare potest.* Quod vero verbum illud, sufficit, in vi precepti intelligentium sit, ita ut hoc solum licet, verba sequentia declarant: *Qui vero pro pecuniis, aut adulacionibus secularium, una die presumat*

plures facere Missas, non vestimo evadere damnationem. Hoc autem preceptum in eodem sensu confirmarunt Innocent. III in cap. Consuliisti, et Honorius III in cap. De referente, de Celebr. Miss., ubi Honorius addit, hoc esse intelligendum de quocumque sacerdote, quacumque dignitate præfulgeat. Denique Ecclesiastica consuetudo preceptum hoc satis confirmavit. Ex quibus decretis duplex ratio hujus precepti sumitur. Una est mystica, scilicet, ad representandam sufficientiam unici sacrificii cruentis Christi Domini. Secunda est moralis, nimurum, quia, supposita hominum fragilitate, et cura ac sollicitudine humanarum rerum, vix possunt homines digne se ad unum sacrificium preparare, et ideo, ut majori cum reverentia sacrificent, merito eis præscribitur, ut semel tantum uno die sacrificent, ut etiam hic D. Thom., ad 5, docuit, et in hoc convenienti omnes Doctores.

2. *Exceptiones aliquæ hujus precepti.* — *Telesph.* — *Prima exceptio.* — Secundo notandae sunt aliquæ exceptiones hujus precepti. Prima habetur in dicto capitulo Consuliisti, quæ est de die Nativitatis, in qua licitum est sacerdotibus, tres Missas dicere, ex decreto Telesphori Papæ, in ep. decretali, cap. 2, in c. Nocte sancta, de Cons., dist. 4, ut citat Glossa in dicto c. Consuliisti; tamen ibi Telesphorus nihil dicit de numero Missarum, sed tantum dicit, ea nocte licere Missam facere ante diem; et hymnum, *Gloria in excelsis*, decantare, quia illum eadem nocte Angeli cecinerunt. Neque de hoc numero scriptum aliquod decretum invenio; imo neque Innocentius illum ponit, sed absolute dicit, excepto Nativitatis die. Unde videtur id supponere ex consuetudine Ecclesiæ, cuius rei causas et mysteria explicat D. Thom. hic, in solut. ad 2, scilicet, ut per tres Missas triplex Christi generatio indicetur, scilicet, æterna ac divina, temporalis et humana, et spiritualis, qua oritur tanquam Lucifer in cordibus nostris. Glossa vero, in dict. c. Consuliisti, dicit, per has tres Missas significari tres status hominum, ante legem, sub lege et post legem, seu in lege gratiae. Hic vero occurrebat dubium de hora, in qua licitum est, has tres Missas dicere, sed hoc tractabitur commodius sectione. sequent.

3. *Secunda exceptio.* — *Secunda exceptio* fit in dict. cap. Sufficit, his verbis: *Quidam tamen pro defunctis unam faciunt, et alteram de die, si necesse fuerit.* Ex quo colligit Glossa

in dict. cap. Consuliisti, si quis prius de die celebravit, et postea contingat aliquem mori, posse etiam pro illo celebrare; imo inferius addit, verbum, *Sufficit*, non continere expressam prohibitionem, et ideo simpliciter posse celebrari unam Missam de die, et aliam pro defunctis. Sed de priori casu particulari dicemus statim; secundum autem generale dictum, in quo significatur, hoc esse a sole licitum absque alia causa, est contra omnes Doctores, et plane falsum, et contra mentem Alexandri; qui, ut notavimus, satis explicuit hoc esse preceptum, comminando damnationem transgressoribus; et addendo illa verba, *si necesse fuerit*, satis etiam declaravit, hoc simpliciter non licere, sed in casu necessitatis; quanta vero debeat esse haec necessitas, declarabitur statim.

4. *Tertia exceptio.* — *Primus casus.* — *Secundus.* — *Tertius.* — *Quartus.* — *Quintus.* — *Sextus.* — *Septimus.* — *Octavus.* — *Nonus.* — Tertia enim exceptio generaliter fit ab Innocentio his verbis: *Nisi causa necessitatis suadeat;* ubi Glossa hoc extendit ad causam honestatis vel utilitatis, et in particulari hoc explicat in aliquibus casibus. Primus est supra commemoratus de morte aliquius superveniente, postquam sacerdos semel sacrificavit, quem aliqui ita intelligunt et limitant, scilicet, si oporteat, statim sepeliri defunctum, et juxta consuetudinem debit Missa praecedere seu cantari. Paludan. vero hoc ampliat, quoties post factam Missam de die occurrat causa rationabilis dicendi pro defunctis, ut si parochianus petat anniversarium. Secundus casus illius Glossæ est, si, dicta Missa, superveniat aliqua magna persona, quæ velit Missam audire. Quem casum alii auctores admittunt et intelligunt habere locum, etiam in diebus profestis; nam in diebus festis, pro quibuscumque peregrinis existimant licere. Tertius casus addi solet, si occurrat necessitas communicandi infirmum. Quartus, si necessarium sit ad benedicendas nuptias, ne id fiat sine sacro. Quintus, si eodem die occurrat duplex officium, v. gr., unum de festo, et aliud de vigilia vel rogationibus; et hunc significavit D. Thom. hic, ad 2, ubi post exceptionem noctis Nativitatis subdit: *Sicut etiam in aliis diebus, in quibus occurunt plura Dei beneficia, vel recolenda, vel expetenda, plures Missæ celebrantur in die, puta, una pro festo, et alia pro jejunio vel pro mortuis.* Sextus casus est, quando sacerdos habet duas Ecclesiæ parochiales,

et non potest commode habere coadjutorem, et in utraque est populus, qui auditurus est Missam. Atque hos casus numerat Paludan. in 4, dist. 12, quæst. 1, art. 4, quem imitatur Antonin., 3 part., tit. 13, cap. 6, § 4 et 5; ac fere Soto, dist. 43, quæst. 2, art. 2; Turrecrem., dict. c. Sufficit; et Durand. in Rationali, lib. 4, cap. 4; et Navarr., in Sum., in c. 25, n. 87. Septimum casum addunt Sylvester., verb. Miss. 1, quæst. 7; et Angel., § 46; Victoria, n. 96; scilicet, si sit consuetudo in Ecclesia, ut duo fiant sacra a duobus sacerdotibus, et contingat alterum ægrotare, nam tunc aiunt posse alium supplere, et duas dicere. Denique alii addunt casum octavum, scilicet, si propter paupertatem Ecclesiæ vel sacerdotis, judicio prudentium id censeatur necessarium. Nonum addit Durand., lib. 2 de Ritibus Ecclesiast., cap. 7, ex Leone P., ep. 81 ad Dioscor., scilicet, si ob solemnam festitatem tam numerosus est populi conventus, ut una basilica eum simul capere non possit; nam tunc sacrificii oblatio iteratur ab uno sacerdote, si alii desint, ne hi tantum, qui primi advenerunt, ad sacrificium recipi videantur, et cæteri excludi. Imo refert ex Strab., de Rebus Eccles., cap. 21, eundem Leonem una die septies et novies hac de causa Missarum solemnia celebrasse.

5. *Satisfit objectioni.* — *Objectio.* — *Solutio.* — *Tres Missas aliquando dicere licet.* — *Quæsitum.* — *Responsio.* — *Aliud dubium.* — *Dubii solutio.* — *Alteri dubio satisfit.* — Ut autem de hujusmodi casibus aliquod possimus practicum ac morale ferre iudicium, supponendum est, nullum sacerdotem posse ullam Missam dicere, nisi sit jejunus, ut supra late dictum est, de communione hujus sacramenti, quod de sacrificante adeo verum est, ut is, qui vinum vel aquam, quæ ad purificandum calicem infundi solent, accepit, non possit aliam Missam dicere, ut prescribit Innocent. III in c. Ex parte, de Celebrat. Missarum. Secundo observare oportet, duplicitate posse sacerdotem bis sacrificare: primo ex directa, et praeconcepta intentione, nimurum, quia, cum unam Missam dicit, habet animum dicendi aliam. Secundo ex subsequente tantum voluntate ob repente natam occasionem, vel novam rationem consideratam post dictam primam Missam. Hoc igitur posteriori modo, moraliter loquendo, non potest casus accidere, in quo post unam Missam liceat aliam dicere, quia quandcumque sacerdos celebrat absque animo iterum cele-

brandi, sumit calicis purificationem; non ergo potest iterum celebrare. Hinc ergo excluduntur nonnulli ex prædictis casibus; nam primus locum non habet; supponit enim casu accidisse occasionem pro mortuo sacrificandi. Dices, potuisse prævideri periculum mortis futuræ, et ob eam causam non esse sumpturnum vinum perfusionis. Sed contra; nam, si prævisa fuit occasio, non debuit prius sacrificari, sed expectari tempus, in quo illi necessitatibus satisfaciat; et idem argumentum fieri potest in quolibet casu simili, quia quandocumque potest sacerdos, differendo paululum sacrificandi tempus, una Missa occurrere pluribus necessitatibus, non est, cur illi demus licentiam bis sacrificandi. Sed dicetur, occurrere posse necessitatem non differendi sacrificium, expectando nihilominus, an infirmus moriatur, nec ne; ergo licebit tunc statim sacrificare ad satisfaciendum populo, verbi gratia, volenti audire Missam, vel ob aliam similem causam, et nihilominus præcavere a sumptione ablationis, ut subveniat necessitati proximi, si forte paulo post moriatur. Sed imprimis hujusmodi casus cum tot circumstantiis vix potest moraliter occurrere, et quamvis illum admittamus, jam tunc non est sola una necessitatis causa, prout in illo casu dicebatur, sed duplex, una ad non differendum, alia ad iterum sacrificandum; et fortasse sola occasio mortis alicujus personæ non est sufficiens causa ad Missam iterandam, quia neque propter solemnitatem et pompam sepulture; illa enim per se non est causa gravis, cum sæpe fieri soleat post prandium, et sine sacro; neque etiam propter suffragium, quia id fieri poterit subsequente die, nec necesse est, ut quam citissime fiat, aliquoq; etiam liceret tribus et quatuor sacrificiis, eodem die, mortuo succurrere, ne totidem diebus suffragia differantur. Atque idem discursus fieri potest in secundo casu; in quo adhuc levior causa ponitur, que revera per se non sufficit ad iterandum sacrificium, ut cum Turrecrem. notavit Durand. supra, quia illa non est vera necessitas. Quod enim inconveniens est, si Episcopus, vel alia persona nobilis Missam non audiat, quia nullus adest sacerdos, qui jure possit illam dicere? Et idem fere est de tertio et quarto casu. Quocirca hæc tot casuum enumeratio solum est arbitrio horum auctorum multiplicata, quia fortasse ob sacerdotum penuriam existimat, prohibitionem hanc bis in eodem die sacrificandi non tam rigorose obligare. Si au-

tem consideremus verba legis, quæ causam necessariam postulant, et presentem consuetudinem et moralem præxim, quatuor primi casus vix possunt venire in usum. Quintus vero aliquando habebit locum, ut, v. gr., si sit dies Paschæ solemnis, vel similis festivitas, et in eo oporteat dicere Missam pro defunctis; tunc si unus tantum sit sacerdos, erit sufficiens ratio, ut rursus Missam diei post Missam defunctorum dicat, quia nullus esse potest casus necessitatis moralis, in quo magis hoc liceat, quam in prædicto, et tamen Alex. P. dicit, in casu necessitatis licere, unam Missam diei dicere, et aliam de defunctis; et ita etiam posset, quoad hanc partem, exponi D. Thom. ibi citatus, quanquam, ut Sot. notat, D. Thom. ibi non loquitur de pluribus Missis dicendis ab eodem sacerdote, sed solemniter a Clero vel Conventu. Sextus autem casus de pluribus parochiis est proprius, ac fere solus in usu. Solum addo, in eo casu non tantum duas, sed etiam tres Missas dici posse, si eadem sit proportionalis necessitas, quod tamen dicti auctores sine causa generaliter negant, dicentes, bis Missam dicere, interdum licere, ter vero nunquam, cujus rei nullam rationem adducunt, cum tamen jura indifferenter loquantur de pluralitate. Quocirca, non solum in hoc casu, sed etiam in quocumque, si eadem gravis causa, vel necessitas occurrat ad tertiam Missam dicendam, quæ ad secundam, æque licebit, quia lex et exceptio est eadem; solum ergo poterit esse differentia, quia non tam facile occurret necessitas dicendi tertiam Missam, sicut secundam. Sed quæri potest, an hic sextus casus extendendus sit ad dies artificiales vel limitandus ad festos. Videtur enim in his tantum occurrere vera necessitas. Auctores in hoc nihil dicunt; mihi tamen videtur, si in utraque parochia sit sufficiens populi multitudo, non esse hoc limitandum ad dies festos et ad necessitatem præcepti audiendi Missam, quia satis est gravis causa, quod populus non privetur suo sacrificio, et opportunitate audiendi Missam. Videtur ergo hoc licitum in quocumque die. Erit autem optimum consilium, servare consuetudinem, quæ in his rebus magnam vim habet. Aliud vero dubium circa hunc casum interrogatum est de sacerdote habente plures parochias, si feria quinta cœnæ Domini in singulis sacramentum in monumento repusat, quo modo in feria sexta utrumque consumet; et est ratio dubii, quia in feria sexta non consecrat sanguinem, sed sumit vinum

cum particula hostiæ consecratae in illo immissa; unde fit, ut non maneat jejunus ad consumendum sacramentum in alia parochia: quid ergo faciet? Quidam dicunt, posse tunc secundo communicare post vini correctionem, ne vel alteram parochiam privet Missa seu officio illius diei, et solemnitate monumenti, vel Ecclesiasticas cærimonias praetermittat. Sed haec licentia est contra commune jus, et nulla auctoritate vel consuetudine nititur, et ideo nullo modo probanda est. Debet ergo sacerdos, si solus sit, et adjutorem non habeat, eo die solum in una parochia principaliori monumentum erigere, et officium illius diei perficere, neque propterea alia Ecclesia patietur grave incommodum; nam facile possunt eo die omnes parochiani ad unam Ecclesiam principaliorem convenire. Sed quid, si prius non prævidit sacerdos impedimentum, et in utroque loco sacramentum reposuit in monumento, et postea visa difficultate, perplexus est? Respondet, si nondum peregit officium in altera parochia, posset non sumere vinum in priori officio, neque illud in calicem mittere, sed solam particulam hostiæ, quia illa cæmeronia non est adeo essentialis. Si autem jam sumpsit vinum, in altera parochia non peragat officium, sed recondat sacramentum in sacrario. Septimus autem casus mihi videtur insufficiens, quia causa illa valde levis est. Octavus autem reprobatus videtur ab Alexandro, dum specialiter hoc prohibet fieri propter lucrum. Nonus autem mihi videtur per se valde probabilis. Quamvis Leo P. non loquatur aperte de eodem sacerdote.

SECTIO IV.

Qua hora licitum sit Missæ sacrificium offerre.

1. Initium diei naturalis quod sit. — Supponendum est, diem naturalem, in quo semel tantum sacrificare licet, juxta dicta in præcedente sectione, a media nocte usque ad medianam noctem computandum esse, ut constat ex Ecclesiæ consuetudine et ex præcepto jejunii, ut supra tractando de usu communionis tactum est. Deinde sumendum est ut certum ex eadem consuetudine Ecclesiæ, et ex iuribus infra citandis, non omnes partes hujus diei naturalis esse indiferentes, seu libere permissas ad sacrificandum, quia ex se ac regulariter loquendo, neque nocturno, neque etiam toto vespertino tempore licitum est

Deinde si generatim intelligatur, dicendum est, per contrariam consuetudinem esse revocatum, et fortasse olim Missæ tardius inchoabantur, quia et minor erat numerus sacerdotum, qui poterant paucioribus horis Missas absolvere; erat etiam major fidelium devotio, ut quacumque diei hora, intermissis etiam privatis operibus seu laboribus, ad Missam audiendam convenienter; facilius etiam jejunabant, tardiusque prandebant; et ita licet Missæ tardius inchoarentur, poterant faciliter ante prandium absolviri; nunc autem et sacerdotum numerus major est, et aliae circumstantiae magna ex parte sunt immutatae; et ideo mirum non est, quod tempus etiam dicendi Missam fuerit anticipatum. Quod si ad representationem passionis Christi attendamus, non deerit congruentia, quia Christus summo mane oblatus est Pilato et Gentibus; et ideo ex tunc quodammodo morti tradi incepit.

4. Aliud quæsusum. — Quæsito satisfit. — Secundo inquire potest, quid nomine auroram intelligendum sit. D. Thom. et auctores omnes docent, non esse per auroram intelligendum ortum solis, id est, ascensum corporis solaris supra nostrum horizonem, sed initium crepusculi diei, seu primam lucis irradiationem. Hinc Gab. sup., cum Scoto in 4, d. 13, quæst. 2, dicunt, licitum esse inchoare Missam una hora, et quarta parte alterius ante ortum solis. Sed nimia est ad rem moralem mathematica haec mensura; non enim possunt res morales tam indivisibiliter praescribi, praesertim, quia crepusculum diei non semper est aequale; non erit ergo peccatum, hora et dimidia ante ortum solis sacrificare; imo addit Paludan. supra, quæst. 2, et clariss. Victor., in Sum., num. 97, posse licite inchoari Missam dimidia hora ante crepusculum, ita ut finis Missæ sit sub initium crepusculi, plus minusve. Et hoc est in praxi servandum.

5. Quæsusum. — Responsio. — Sententia auctoris. — Sententia satis probabilis et secura. — Tertio inquire potest, an sit aliqua exceptio ab hac generali regula. Prima et certa est de nocte Nativitatis, quæ est indubitate quoad primam Missam; quæ inchoanda quidem non est ante medianam noctem, quia antea non incipit dies Natus Domini; neque ante illam horam natus est Christus, ut in superiori tomo ostendi; ab illa tamen hora, completo Matutino, dici potest juxta Ecclesiæ consuetudinem. Tamen de se-

cunda et tertia est dubium; nam fere omnes censent, privilegium illud esse limitatum ad primam Missam, et ideo non licere cæteras anticipare ante certam horam. Ita Sylvest., Angel., Tab., Armil., verb. Missa; Navarr. in Summa, cap. 25, num. 87; et D. Thom. hic, ad 4, in singulari dicit: *In nocte Natalis Domini Missa celebratur*; non dicit: *Missæ*. Hujus autem sententiae nullum in jure fundamentum reperire potui; nam in dicto c. Nocte sancta, nec de prima Missa, nec de Missa in singulari sermo est, sed absolute dicitur: *Nocte sancta Nativitatis Domini Salvatoris Missas celebrent presbyteri*; cur ergo limitabimus hoc privilegium ad primam potius, quam ad cæteras Missas? Praesertim, quia statim subditur, reliquis vero temporibus non esse Missas ante diem celebrandas; ergo non solum una Missa illius festivitatis, sed absolute tempus illius noctis excipitur, ut in eo possint Missæ celebrari. Accedit, quod Platina, in vita Teleph., sic inquit: *Statuit, ut in Natali Jesu Christi nocte tres Missæ celebrentur; prima in dimidio noctis, quando Christus in Bethleem nascitur; secunda, ilucescente aurora, quando a pastoribus agnitus est; tertia, eadem hora diei, qua nobis dies redēptionis et veritatis illuxit*. Que distributio ab ipso Platina accommodata videtur; nam in decreto Pontificis non continetur. Unde solum fuisse videtur ab eo statutum, ut tempore nocturno possint illæ tres Missæ inchoari. Quod autem necessario debeant interrumpi, et post finitam primam Missam expectari lux diei, ut secunda inchoetur, hoc non legitur ab eo statutum; nec videtur posse colligi ex illo mysterio, seu representatione pastorum; nam unde constat, eos non venisse ad Christum adorandum ante lucem diei? Ex textu enim Evangelico colligi non potest; nam, Lucae 2, dicitur Angelus apparuisse pastoribus custodientibus vigiliis noctis super gregem suum; et statim subditur, eos festinantes ivisse ad videndum verbum sibi revelatum. Deinde, neque ex officio illius secundæ Missæ colligi potest, non posse dici tempore noctis; nam introitus ejus sic incipit: *Lux fulgebit hodie super nos*; quæ verba propriissime videntur posse dici tempore nocturno; quin potius etiam de tertia Missa ait D. Thom. hic, ad 2, posse ad generationem æternam accommodari, quia in ea Evangelium dicitur de æterna generatione, et hac ratione poterit dici in nocte, quia illa generatio, quantum ad nos, est occulta, et in divina ca-

ligine; vel, si referatur ad nativitatem temporalem, quia introitus incipit: *Puer natus est nobis*, etc., etiam illa noctu perfecta est; ergo hac ratione non repugnat, etiam tertiam Missam noctu dicere. Denique esse potest congruentia, quia tota illa nox propter Christi claritatem dies ab Ecclesia reputata est; et ideo facultatem nobis fecit, Missam ea nocte dicendi; ergo non est, cur limitemus hoc privilegium, sed ex quo tempore possunt ea nocte tres Missæ inchoari, censemus est jam absolute illud esse tempus legitimum ad sacrificandum, et consequenter, finita prima Missa, posse inchoari secundam sine respectu ad lucem auroræ. In hac re verum esse censeo ex primaria institutione hujus cærimonie, intentionem Ecclesiæ fuisse, ut prima Missa dicatur post medianam noctem; secunda in aurora; tertia in plena luce, ut hic D. Thom. dicit, ad 2. Unde solum in prima Missa dicitur: *Communicantes, et noctem sacratissimam celebrantes; in secunda autem et tertia, et diem sacratissimum celebrantes*, dicitur; et ita est in Missis solemnibus observandum, ad quas præcipue respicit institutio, et horarum distributio. Nihilominus tamen in Missis privatis existimo, hoc non esse sub præcepto necessarium, sed quovis tempore, in quo prima Missa legitimate absolvitur, posse inchoari secundam, et consequenter tertiam Missam, quia neque ex jure potest aliud præceptum satis ostendit, ut declaratum est, neque ex consuetudine; nam potius regulariter ita fit sine scrupulo; neque ex ratione, quia jam tempus illud designatum est, ut legitimum ad sacrificandum; et non est res admodum gravis vel necessaria, in Missis privatis servari illam temporum distributionem, quod fere in aliis horis vel officiis ecclesiasticis semper ita servatur. Item, si quis fortasse non posset Missam festivitatis ea nocte dicere, posset pro sua devotione dicere Missam de beata Virgine, eamque posset noctu dicere; et similiter, qui non posset dicere tres Missas, sed tantum unam, posset pro devotione sua dicere tertiam, omissis prima et secunda, eamque noctu dicere posset, quia privilegium non est limitatum ad officium primæ Missæ; ergo eadem ratione, qui dixerit primam Missam, poterit consequenter dicere secundam et tertiam, quamvis nox duret, quia etiam non est privilegium limitatum ad unam tantum Missam. Unde non refert, quod in secunda et tertia Missa dicatur: *Et diem sacratissimum celebrantes*; tum quia a tempore noctis

computatur totus ille dies naturalis; tum etiam quia verba non semper referuntur ad tempus, in quo dicuntur, sed ad tempus, pro quo repræsentando et commemorando dicuntur; sicut (et est optima confirmatio totius sententiae) in prima etiam Missa dicitur: *Et noctem sacratissimam celebrantes*; et nihilominus, quoad Missas privatas non est necesse, semper eam Missam noctu dicere, sed absque ullo peccato dici potest in plena luce; ergo similiter fieri potest e converso. Est ergo haec sententia satis probabilis et secura.

6. Secunda exceptio. — Secunda exceptio esse potest de nocte resurrectionis, in qua iuxta antiquam consuetudinem Missa noctu dicebatur, quoniam Dominus noctu resurrexit; imo ait hic D. Thom., ad 4, illam Missam dici solitam circa noctis principium, ex cap. Solent, de Consecr., dist. 4, et cap. Quod a Patribus, dist. 75, quod intelligendum est, quantum ad prophetias, et alias cærimonias, quæ illa nocte fiebant ante Missam; nam Missa ipsa non inchoabatur ante dimidiā noctem, quia neque Christus Dominus antea resurrexit. Nunc vero jam illa consuetudo cessavit; diciturque illa Missa in Sabbatho sancto paulo ante meridiem. Quapropter non censeo, jam esse licitum illa nocte facere sacram ante consuetum tempus auroræ, quia jam consuetudo cessavit; quod maxime verum est de Missis privatis; nam Missæ solemnies in aliquibus locis adhuc consueverunt cantari nocte illa; curandum vero est, ut id semper sit circa initium auroræ, maxime ob motum proprium Pii V statim citandum.

7. Tertia exceptio. — Privilegium tantum operatur, quantum sonat. — Notabile. — Tertia exceptio generalis nulla est, sed ex privilegio aliquibus concessum est, ut una vel duabus horis ante auroram celebrare possint; quæ privilegia semper sunt intelligenda secundum anticipationem totius temporis in privilegio concessi, ad totum tempus illud, in quo sine privilegio potest Missa legitimate dici. Itaque, si privilegium concedit unius horæ anticipationem, poterit Missa inchoari tribus horis ante ortum solis, cum sine privilegio possit inchoari duabus horis ante solem. Et ratio est clara, quia privilegium tantum operatur quantum sonat. Hec autem privilegia non sunt generalia, aut in jure contenta, sed vel personalia, vel regularia (ut sit dicam), et ideo non cadunt sub scientiam, sed unusquisque scire debet, quo privilegio uti sibi liceat. Non omittam autem advertere.

Episcopum hoc frui privilegio, quod, dum iter agit, potest Missam ante auroram dicere, vel alteri concedere, ut eam sibi dicat, quod notavit Glossa in cap. ult. de Privil., in sexto, quamvis id nullo jure probet; nam in illo textu solum eis conceditur privilegium, ut possint deferre secum altare viaticum, et in eo celebrare, ac facere celebrare in quocumque loco non interdicto; Glossa vero extendit privilegium, etiam ad tempus, quia ratio videtur esse eadem; estque illa Glossa communiter recepta, et fortasse hoc non est tam ex privilegio quam ex ordinaria Episcopi potestate. Nam omnes citati auctores dicunt, posse Episcopum dispensare in hac prohibitione, et facultatem concedere celebrandi ante prædictum tempus auroræ; ergo multo magis poterit Episcopus iter agens, vel secum dispensare, vel cum alio, qui sibi ministrat; quod vero Episcopus eam potestatem dispensandi habeat, omnes supponunt, vel quia ordinario jure id sibi competit, cum non sit specialiter reservatum; vel certe, quia hæc lex, sicut est consuetudine introducta, ita eadem consuetudine est hoc modo intellecta seu declarata.

8. *Secunda conclusio.* — Dico secundo: tempus legitimum, intra quod debent Missæ absolviri vel inchoari, est ante meridianum tempus, ita ut ante meridiem debeant, per se loquendo, Missæ inchoari, ut legitime dicantur. Hæc est magis recepta sententia, magisque secura; quam tenet Gabriel, lect. 14 in canon.; Major in 4, dist. 13, quæst. 4; Soto, ibi, quæst. 2, art. 2, et lib. 10 de Justitia, quæst. 5, art. 4; Joannes Andreas, in cap. 4 de Celebr. Miss., et alii, quos refert; et sequitur Marcell., lib. de Horis canon., cap. 44; et Durand., lib. 2 de Ritib. Eccles., cap. 7. Et potest confirmari ex Rubricis Missalis, ubi dicitur, Missas privatas dicendas esse ab aurora usque ad meridiem; et Concil. Trident., sess. 22, cap. de Observandis in ritu hujus sacrificii, præcipit, ne sacerdotes aliis quam statutis horis celebrent; sed prædictum tempus est jam statutum in Missali; ergo non licet illud præterire. Est etiam hoc jam consuetudine introductum, quæ fortasse ex hominum fragilitate incepit; tamen propter reverentiam sacrificii introducta est, et in ea fundatur; pertinet enim ad reverentiam hujus sacramenti, ut ante prandium conficiatur, ut, tam qui celebrat quam qui assistit, decentius ac devotius id agat; est autem jam communis consuetudo,

ut prandium ultra meridiem non differatur; et ideo merito introductum est, et consuetudine receptum, ut etiam sacrificia in meridiem plus minusve absolvantur.

9. *Consuetudo hæc vim præcepti induxit.* — Quod autem hæc consuetudo vim præcepti induxit, præter adducta omnia, constat ex communi sensu populi Christiani; generatur enim grave scandalum, si aliter fiat sine privilegio, aut gravi causa. Colligi etiam potest ex privilegiis, quæ interdum Pontifices concedunt dicendi sacrum, una vel duabus horis post meridiem; item ex eo quod Episcopi graviter puniunt eos sacerdotes, qui post meridiem Missam dicunt, in obsequium quorumdam magnatum, qui usque ad illud tempus, sacrum audire differunt; et ante paucos annos, quia in Regis Catholici cura multi abutebantur hujusmodi privilegiis, ea Sextus V per nuncium suum revocavit. Est ergo hoc, per se loquendo, sub præcepto; quanquam non desint auctores graves, qui dicant, licere Missam dicere per totam horam nonam diei, usque ad tertiam horam post meridiem. Ita Navarr., in Summa, cap. 25, num. 85, et lib. de Orat., cap. 21, num. 22, in quam sententiam inclinant Scpt. et Durand. in 4, dist. 13, quæst. 2, et Summa Angelica, et Rosel., verbo Missa, num. 46, et alii, quos refert Durand. supra. Sed revera id non clare dicunt, nec generaliter. Fundamentum Navarr. est, quia hoc licuit olim in Ecclesia, et hora nona erat aptissima, quia in illa passus est Christus; et contraria consuetudo non videtur causa devotionis aut religionis introducta, sed propter humanam commoditatem, et ideo non videtur induxisse obligationem. Sed, neque constat, hoc aliquando generaliter licuisse, saltem a multis annis; nam, ut supra retuli, Telesph. Papa dixit, hora tertia esse Missas celebrandas, quia illa passus est Christus; et jam est declaratum, quamvis fortasse illa consuetudo incepit occasione humanæ fragilitatis et commoditatis, tamen rationem ejus præcipuum esse reverentiam sacrificii.

10. *Sententia auctoris.* — Quocirca non existimo, sententiam hanc posse tuto et in praxi servari, regulariter, et absque alia causa. In aliquo autem raro casu, ut, v. gr., si festum sit solemnne, et Missa publica et concio non finiantur usque ad unam, vel duas horas post meridiem, tunc posset Missa privata inchoari post finitum solemnne officium, maxime, ne aliqua pars populi Missa præ-

tur, juxta doctrinam Leonis Papæ, dict. epist. 81 ad Dioscor., cap. 2. Idemque permitti potest, si ratione itineris occurrat necessitas celebrandi in die festo paulo post meridiem, dummodo unius horæ tempus non excedatur, quod significavit Soto supra; et favet consuetudo; imo et regula Missalis, in qua non sine causa additur illa particula, *communiter*. Ac denique, quia res morales, quando non sunt per legem omnino declaratae ac limitatae, non possunt indivisibiliter definiri; præsertim, quia hæc res non est tam gravis, vel necessaria ad honestatem, ut, intercedente rationabili causa, non possit prædicto modo ampliari.

11. *Quæsito satisfit.* — Sed quæres primo, an a prædicta regula facienda sit aliqua exceptio. Respondeo: ex privilegio certum est, posse fieri, et de facto fieri aliquibus religiosis et aliis personis. Item existimo, posse Episcopum in hoc dispensare ex rationabili causa, quia non videtur esse major ratio de temporis anticipatione, quam de postpositione. In neutro autem casu existimo posse Episcopum concedere privilegium generale; hoc enim proprium est summi Pontificis propter supremam potestatem; sed potest tantum in particulari casu dispensare ex rationabili causa occurrente. At vero jure ordinario nulla videtur esse exceptio facienda, de qua certo constet, juxta præsentem Ecclesiæ consuetudinem. Dici enim solet communiter, in diebus jejuniæ, præsertim quatuor temporum, et in Sabbatho sancto posse Missam dici post horam nonam diei, id est, in quarta et postrema diei parte, que ab hora tertia pomeridiana incipit, quia ita olim fiebat, ut colligitur ex cap. Solent, de Consecr., dist. 1, et cap. Quod a Patribus, et cap. ult., dist. 75, et notat hic D. Thom., ad 3; at vero licitum est, antiquam consuetudinem renovare. Atque ita sentit Navarr., præsertim de Missis solemnibus, lib. de Orat., cap. 3, num. 42. Sed existimo jam illos ritus fuisse omnino abrogatos, et ideo non licere, etiam illis diebus, Missæ sacrificium, etiam si ordinationes sint faciendæ, vel officium Sabbathi sancti sit dicendum, vespertina hora illud inchoare, quia oportet esse in Ecclesia aliquid certum et stabile in hujusmodi ritibus, ne liceat uniuscujusque arbitrio res novas introduci, et ideo postquam prior ritus abrogatus est, et aliud introductus, hic est servandus; nec licitum est unicuique sua auctoritate priorem revocare.

Præsertim, quia Pius V speciali quadam motu proprio vetuit omnes nocturnas, vel matutinas Missas, etiam in Sabbatho sancto; et Concil. etiam Trident., loc. sup. cit., huic favet sententia.

12. *Alteri quæsito satisfit.* — *Hora nona usuali diei crucifixus est Dominus.* — *Conciliantur Joan. et Marc.* — *Per Missam solemnem quid intelligatur.* — Ultimo inquire potest, an inter hos duos terminos a nobis designatos sint aliquæ horæ certius determinatae, in quibus Missa dicendæ sint. Respondet, pro Missis peculiaribus nullas esse horas præfixas, sed in quacumque parte illius temporis indifferenter dici posse. Ita sentiunt omnes Theologi in 4, dist. 13; Alensis, 4 part., quæst. 36; Gabriel, lect. 14 in canon.; Antonin., 3 part., tit. 13, cap. 6; et omnes Summiste, verbo Missa; Navarr., lib. de Orat., cap. 21, num. 31 et seq., et in Summa, cap. 25, num. 85; Turrecrem., in dict. cap. Nocte sancta. At vero de Missis solemnibus iidem auctores, cum D. Thom. hic, ad tertium, dicunt, solemnem Missam celebrandam esse ea hora, qua Christus pro nobis passus est; Evangelistæ autem vario modo narrant horam passionis Christi, nam Marcus dicit, crucifixum esse hora tertia; Joannes, hora sexta; et omnes narrant hora nona expirasse. Quo factum est, ut prædictæ tres horæ ad solemnes Missas dicendas designatae sint, quanquam non eodem modo, ut jam dicam. Est enim observandum ex iis, quæ in præcedente tomo late tractavimus de hora passionis Christi, has horas non esse ex his usualibus, quæ naturalem diem in vigintiquatuor partes divisum componunt, sed significare tria tempora diei, ad orationem vel sacras actiones deputata, et unumquodque horum tres horas usuales complecti, illamque horam seu tempus, quod tertia dicitur, regulariter incipere hora nona usuali totius diei, quæ solet esse tertia hora ab aurora, seu ab ortu solis. Olim ergo consuetudo Ecclesiæ tenuit, ut in diebus festis Missa solemnis fieret hora tertia, id est, ab hora nona usuali diei usque ad meridiem, quia illa hora crucifixus est Dominus non tantum linguis Judæorum, ut communiter dicitur, sed et re ipsa, ut veritas Evangelii Marci requirit, quia saltem in fine illius temporis crucifixus est, in quo instabat hora sexta; et ideo idem tempus, quasi hora sexta appellatum est a Joanne. Hæc autem Ecclesiæ consuetudo constat ex decreto Telesph., dict. epist. decretali, cap. 2,